

<https://doi.org/10.31891/2415-7929-2023-27-37>

УДК 811

РОЗГОН В. В.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ПРЕДИКАТИВНІ ПРИСЛІВНИКИ : ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

У статті схарактеризовано проблемні аспекти щодо визначення у сучасній українській літературній мові статусу, семантичних властивостей невідмінюваних морфологічних одиниць, співвідносних із якісно-означальними прислівниками та мотивованих якісними прикметниками, а також тих, що становлять собою застигли відіменникові словоформи, які за певних контекстуальних умов використовують для відтворення емоційно-вольового чи фізичного стану людини, стану навколишнього середовища, а в односкладному реченні виконують предикативну функцію. Акцентовано на великій кількості термінологічних дефініцій цієї групи лексем та основних критеріях, на яких вони базуються.

Окреслено омонімічні відношення між якісно-означальними і предикативними прислівниками та визначено функціонально-семантичні властивості предикативних прислівників.

Ключові слова: якісно-означальні прислівники, предикативні прислівники, слова категорії стан, станівник, омонімічні відношення, головний член односкладного речення, предикативна функція.

ROZGHON V.

Pavlo Tychna Uman State Pedagogical University

PREDICATIVE ADVERBS : PROBLEMATIC ASPECTS

The article characterizes the problematic aspects regarding the definition of status in modern Ukrainian linguistics, the semantic properties of invariable morphological units, correlative with qualitatively descriptive adverbs and motivated by qualitative adjectives, as well as those that are frozen nominative word forms that, under certain contextual conditions, are used to reproduce emotionally -willful or physical state of a person, the state of the environment, and in a one-syllable sentence perform a predicative function. Emphasis is placed on the large number of terminological definitions of this group of lexemes and the main criteria on which they are based, which causes difficulties in the linguistic and linguistic didactic fields.

It is outlined that qualitatively descriptive and predicative adverbs

are in homonymous relations with each other, since in different syntactic functions they implement the sentence and semantics characteristic of these members. The defining features of predicative adverbs in the modern Ukrainian literary language are formulated and their functional semantic properties.

Key words: qualitatively descriptive adverbs, predicative adverbs, words of the state category, case, homonymous relations, main member of a monosyllabic sentence, predicative function.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

У сучасній українській літературній мові виділяють досить чисельну групу невідмінюваних морфологічних одиниць, співвідносних за структурою із якісно-означальними прислівниками, мотивованих переважно якісними прикметниками, та деякі відіменникові словоформи, що за певного контексту, зокрема у структурі односкладних речень, використовують як засіб відтворення і характеристики емоційно-вольового стану людини, зокрема відчуття, переживання, сприймання (*байдуже, важливо, важко, варто, весело, гірко, дивно, добре, душно, легко, смішно, соромно, сумно, цікаво; жаль, жах, гріх, лихо, страх* та ін.) чи стану навколишнього середовища (*біло, вітряно, зимно, людно, сніжно, сонячно, сухо, тепло, тихо, тепло, темно, чорно, ясно* та ін.)

Аналіз досліджень та публікацій

Ці мовні одиниці були предметом аналізу, класифікації й диференціації у працях з морфології сучасної української літературної мови А. В. Висоцького, І. Р. Вихованця, А. П. Грищенко, О. В. Годз, К. Г. Городенської, В. О. Горпинича, М. А. Жовтобрюха, О. М. Зубань, Л. І. Коломієць, І. К. Кучеренка, А. В. Майборода, А. К. Мойсієнка, М. Я. Плющ, І. К. Чаплі та ін.

Незважаючи на важливі напрацювання сучасних українських мовознавців і дослідників, спрямовані на встановлення дефініції досліджуваних невідмінюваних лексем, частини мови, значеннєвого розряду, ознак і властивостей, за якими аналізовані одиниці протиставляються чи співвідносяться із лексико-граматичним класом прислівника, у сучасній українській літературній мові по-різному кваліфікують як частиномовний статус цієї категорії лексем, так і категоріальну семантику та граматичні ознаки. Не існує й усталеного терміну на позначення цих морфологічних одиниць, та чітких критеріїв, за якими вони протиставляються іншим мовним одиницям, що спричинює труднощі і в мовній практиці, і лінгводидактичній.

Вирішення цих проблем важливе для об'єктивної характеристики досліджуваних мовних одиниць, глибшого вивчення їхніх семантичних, граматичних і функціональних властивостей.

Формулювання цілей статті

Мета – синтезувати термінологічні дефініції незмінюваних слів, співвідносних із якісними прикметниками та іменниками, що за певних комунікативних умов здатні виконувати функцію головного члена односкладного речення, визначити їхній статус і функціонально-семантичні властивості, схарактеризувати визначальні ознаки предикативних прислівників у сучасній українській літературній мові.

Виклад основного матеріалу

Характеризуючи термінологічні поняття, семантичні властивості, морфологічні риси, синтаксичну функцію, функціональний потенціал цієї групи лексем спираємося на думки та напрацювання сучасних українських мовознавців і дослідників.

Невідмінювані морфологічні одиниці, які є предметом аналізу, вважають спеціалізованою формою вираження головного члена односкладного речення, і цю особливість беруть до уваги усі мовознавці, стверджуючи чи заперечуючи наявність предикативних прислівників.

Так, ураховуючи синтаксичну роль досліджуваної групи морфологічних одиниць, у «Курсі сучасної української літературної мови» (1951) їх називають незмінними **безособово-предикативними словами** та **присудковими словами** [13, с. 290].

На думку І. К. Чаплі, «завдяки розриву прикметникової ознаки з предметом чи особою стало можливим і те, що прикметники на **-о**, втрачаючи зв'язок з іншими членами речення, відокремились або стали **предикатами**» [18, с. 35].

Останнім часом в українському мовознавстві предикативні прислівники виводять зі складу прислівника як окремої частини мови, тому що вони виражають семантику стану і вживаються у формально-синтаксичній позиції головного члена односкладного речення [2, с. 30; 3, с. 98]. Ураховуючи семантику предикативних слів, їхні морфологічні категорії, синтаксичну функцію та семантико-синтаксичні особливості, їх називають **аналітичними дієсловами** [5, с. 122]. Зважаючи на позицію І. Р. Вихованця, К. Г. Городенська поглиблює і розвиває думку про аналітичні дієслова у сучасній українській мові. Диференціюючи досліджувані морфологічні одиниці на **предикативні прислівникові слова** та **невідмінювано-іменникові слова зі значенням стану**, вона об'єднує їх назвою **слова категорії стану**. Зважаючи на те, що так звані слова категорії стану дублюють певною мірою семантичні, морфологічні та синтаксичні ознаки дієслова, відома мовознавиця кваліфікує їх **аналітичними дієсловами із семантикою стану** [4, с. 296].

Отже, у сучасному українському мовознавстві цю категорію слів вважають вербалізованими, зазначаючи, що вони «належать до відповідного семантичного підкласу дієслів, тобто є частиною дієслова», а їхню дієслівну природу найвиразніше відбиває синтаксична функція головного члена односкладного речення. Хоч граматичні категорії часу і способу виражаються у них за допомогою форм морфеми-зв'язки *бути* та напівзв'язок *ставати, стати, робитися, зробитися* (*Надворі тепло; Надворі було тепло; Надворі буде тепло; Надворі стане тепло* та ін.), а граматична категорія виду повністю нівельована, і вони не формують особово-числових протиставлень [4, с. 295]. Крім того, у структурі складеного головного члена односкладного речення зв'язковий компонент має граматичну спеціалізацію – функцію виразника граматичних категорій дієслова, а «форми дієслівних зв'язок синтаксично одієслівлюють вербалізовані іменні частини мови та прислівники, ужиті в основній частині складеного присудка» [9, с. 4].

Здійснюючи загальну характеристику прислівника як частини мови, О. М. Зубань окремо виділяє «Станівник», зазначаючи, що до нього «відносять незмінні слова, об'єднані семантичною категорією непроцесуального стану і утворені на базі іменника (*Пора в путь*) та прислівника (*Йому смутно на душі*) синтаксичною транспозицією у головний член безособового речення» [15, с. 453]. Вважаючи категорійну семантику стану явищем «синтаксичного характеру», **слова-станівники**, набувають, на її думку, значення стану тільки синтаксично, а лексично вони виражають різноманітні значення: часові (*рано, пізно, пора, час*); просторові (*широко, високо*); зорові, слухові сприйняття (*видно, чути*); почуття (*гріх, сором, мука*) тощо [15, с. 453 – 454].

До термінологічного розмаїття цієї категорії слів додано ще один термін – **модальні предикативні прислівники**. Підставою для цього О. М. Зубань вважає семантику модальної ознаки, морфологічну та словотвірну подібність із прислівниками, що визначає їх як прислівники, і єдину для них предикативну синтаксичну функцію, що зумовлює виокремлення їх у кількісно обмежений клас – модальні предикативні прислівники [15, с. 455].

Думку про частини мовний статус «категорії стану» висловлюють М. М. Жовтобрюх та Б. М. Кулик, зазначаючи, що це невідмінювана частина мови, «що охоплює слова із значенням стану, які виступають головним членом у безособовому реченні» [10, с. 306]. Підтримує таку позицію і В. О. Горпинич, називаючи цю групу слів самостійною частиною мови, але послуговується синонімічними термінами – **слова категорії стану**, або **станівник**, – до якої відносить слова *безлюдно, важливо, вітряно, видно, спійсно, можна, морозно, треба, потрібно, чути, сумнівно, ліньки, прикро* та ін. На його думку, «станівник – клас невідмінюваних слів з категоріальним значенням непроцесуального стану у функції головного члена (присудка) односкладних (безособових) речень [8, с. 236 – 237].

У «Сучасній українській літературній мові» (1969; 1997) з-поміж значенневих розрядів прислівників виділяють **предикативні прислівники**. І. М. Уздиган наголошує на тому, що у мовознавчій і лінгводидактичній літературі немає усталеного погляду на частиномовний статус лексичних одиниць, що за відповідних умов синтаксичного функціонування набувають категоріального значення стану навколишнього середовища (*тепло, холодно, вітряно, зоряно, сонячно, похмуро*) та фізичного стану живих істот (*боляче, жалко, досадно, приємно, гірко, соромно*) [16 с. 453].

Л. І. Коломієць і А. В. Майборода вважають, що **предикативних прислівників**, які виконують роль присудка у безособових реченнях, незначна кількість (*безлюдно, важливо, варто, вітряно, відрадно, видно, властиво, досадно, жалко, корисно, можна, морозно, навздогад, необхідно, ніде, ніколи, потрібно, сніжно, соромно, сумнівно, треба* та ін.), а у значенні предикативних прислівників уживаються також адвербіалізовані іменники (*біда, диво, досада, кривда, жаль, лень, гріх, пора, слід, сором* та ін.), які втратили зв'язок з парадигмою відмінювання [17 с. 440]. Ураховуючи те, що у реченні предикативні прислівники можуть виконувати дві синтаксичних функції, з-поміж них виділяють **атрибутивно-предикативні і предикативно-модальні** [17 с. 444].

М. Я. Плющ називає цю групу слів **безособово-предикативними прислівниками**, зазначаючи, що їх називають ще **словами категорією стану** [14, с. 290].

Детально проаналізувавши погляди багатьох мовознавців та їхні суперечливі докази щодо частиномовного статусу «категорії стану», І. К. Кучеренко приходять до висновку, що усі дані, «які стосуються основних рис «категорії стану», виявляють повну силу свою не у ствердженні, а у спростуванні її як частини мови. Крім того, стан «є одним із значень полісемантичного слова – це спеціалізоване використання такого слова з цим значенням в одиниці думки – реченні [12, с. 394]. Мовознавець переконаний у тому, що ані семантичних, ані граматичних підстав категорія стану як частина мови немає, що, на нашу думку, заслуговує уваги. Крім того, він схвалює висновок про те, що краще «розбити категорію стану на частини мови, але не розбивати частини мови ради категорії стану» [12, с. 395].

І. К. Кучеренко виділяє **предикативні прислівники**, до яких відносить невелику групу слів (*можна, повинно, потрібно, треба*), зазначаючи, що для них «функціонування в ролі призв'язкового предикативного члена є переважальним, а тому й характеристичним для них [12, с. 395].

Отже, у сучасній українській літературній мові оперують різними термінами на позначення незмінних слів, що за певних контекстуальних умов можуть передавати психічний чи фізичний стан особи, стан природи, доцільність або необхідність певної дії чи вчинку людини та виконувати у реченні синтаксичну функцію головного члена односкладного речення – предикативну функцію. Ці особливі морфологічні одиниці мови виділяють в окрему категорію слів, ідентифікуючи їх за допомогою різних термінологічних понять (*безособово-предикативні слова, присудкові слова, предикативні прислівники, аналітичні дієслова, аналітичні дієслова із семантикою стану, безособово-предикативні прислівниками, слова категорії стану, слова-станівники, модальні предикативні прислівники, атрибутивно-предикативні, предикативно-модальні прислівники*), або самотійну частину мову (*станівник*), але жодне з них не набуло загального визнання у сучасному українському мовознавстві, що спричинює труднощі у реалізації практичного аспекту, тому важливо чітко окреслити лінгвістичний термін, який найповніше відбивав би суть цієї групи незмінних одиниць української мови.

Щоб довести безпідставність виділення такої самотійної частини мови, як *станівник*, або категорія стану, варто, на нашу думку, схарактеризувати класифікаційні ознаки, які покладено в основу диференціації лексико-граматичних класів у сучасній українській літературній мові.

Частини мови як найбільші морфологічні класи слів виокремлюють переважно за спільним категоріальним (частиномовним) значенням, абстрагованим на основі узагальнення лексичних значень конкретних слів; складом і функціональним призначенням морфологічних категорій, реалізованих у межах відповідних парадигм; спільністю основних синтаксичних функцій [16, с. 316] або за узагальненим (категорійним) значенням, абстрагованим від конкретних лексичних значень слів; структурою морфологічних категорій; системою форм словозміни або її відсутності; спільністю синтаксичних функцій [9, с. 25]). Крім частиномовного (категорійного) значення, морфологічних категорій, системи форм словозміни та синтаксичних функцій, називають суфікси, за допомогою яких утворюються певні граматичні класи [14, с. 21].

Ураховуючи семантичні, морфологічні та синтаксичні ознаки мовних одиниць, до прислівника, як самотійної (повнозначної) незмінної частини мови [15, с. 449; 14, с. 288; 16, с. 446; 10, с. 307], як самотійної, але абсолютно периферійної і похідної частини мови, що ґрунтується на чотирьох повнозначних частинах мови – прикметникові, дієслові, числівникові та іменникові [4, с. 299; 9, с. 493], як лексико-граматичного класу невідмінюваних слів [4, с. 228], як синтаксичного деривата від іменників, прикметників та дієслів, що спеціалізується на вираженні синтаксичних, предикатно-предикатних відношень [1, с. 244], належать «слова семантичної категорії «статична ознака іншої ознаки», що є синтаксично зумовленою» [15, с. 449], слова «з категоріальним значенням непроцесуальної ознаки дії, ознаки непроцесуальних ознак (якості), зрідка ознаки предмета» [4, с. 228], «клас слів з загальним категоріальним значенням непроцесуальної ознаки дії або стану іншої непроцесуальної ознаки або предмета» [16, с. 446] тощо.

На думку І. Р. Вихованця, прислівник не має свого специфічного лексичного значення [5, с. 185]. Прислівникова ознака має синтаксичний зміст, тому що вона відображає відношення двох ознакових слів: дієслова і прислівника та прикметника і прислівника [5, с. 17; 2, с. 298]. Саме синтаксичною природою значення ознаки прислівника відрізняється від динамічної ознаки дієслова і статичної ознаки прикметника [1, с. 244].

Важливо, що автори «Теоретичної морфології української мови» зазначають, що частиномовний статус слів категорії стану було спростовано, бо вони не протиставляються іншим класам слів ні за своєю семантикою, ні за набором морфологічних категорій, ні за синтаксичною функцією [4, с. 294].

Отже, вищесказане свідчить про те, що диференційні ознаки станівника (слів категорії стану) як частини мови, зокрема «значення непроцесуального стану», невідмінюваності як морфологічної ознаки, синтаксичної функції головного члена односкладного (безособового) речення, більше зближують їх із прислівником як лексико-граматичним класом та предикативними прислівниками як значеннєвим розрядом, ніж розмежовують.

Різнібічні погляди мовознавців на адвербіалізовані якісні прикметники й деякі іменники, що за певної комунікативної ситуації виконують роль головного члена (простого чи складеного), свідчить про важливість вирішення цієї проблеми та про необхідність, на нашу думку, розглядати ці лексеми як певний значеннєвий розряд прислівників, зважаючи на те, що прислівник як і будь-яка частина мови може виконувати різні функції у реченні. На цій особливості акцентують і деякі мовознавці, зазначаючи, що подібно до того як іменник може виступати підметом, присудком, додатком, означенням і обставиною, не перестаючи при цьому бути іменником і мати рід, число, змінюватися за відмінками і передавати значення предметності, так і прислівник не перестає бути прислівником, виконуючи різну синтаксичну роль» [17, с. 431].

У сучасній українській мові для низки лексико-граматичних класів та окремих розрядів властиве таке функціональне явище, як транспозиція, що є «віддзеркаленням дериваційних відношень між частинами мови», відмінність між якими «становить суто синтаксичну специфіку» [9, с. 31]. Важливо зазначити, що синтаксичний ступінь трансформації є найбільш частим і полягає у виконанні словоформою синтаксичної функції, характерної для іншої частини мови. Наприклад: *Ключі (які?) з міді часто ламаються*. Іменникова словоформа з *міді* виконує роль означення і вважається синтаксичним прикметником [15, с. 250]. Тому цілком очевидно, що якісно-означальні прислівники у структурі односкладного речення зазнають семантичної трансформації, оскільки «виражають відношення до особи, яка перебуває у певному стані, або вказують на загальний фізичний стан природи», що зумовлює й відповідну синтаксичну роль. Наприклад: *На його посвист весело прибіг Гервасій, котрий не лише відпочив і напався ...* [20, с. 151]; *Вітерець-«донець» давно висушив йому очі, Тхорик весело дивився на бородатих послів, до яких нарешті прийшов «амінь»* [20, с. 172];

– *Нам було весело разом, – відповів Кирик* [20, с. 292]; *Хоча, коли вони були вдвох далеко від людей, її сірі з прозеленню очі ставали великими і загорялися такою цікавістю, що в них лячно було дивитися. Лячно і солодко* [20, с. 56]; *Тому вислухав нас напрочуд спокійно і стримано, без отієї погорди, з якою закордонні посланці годували нас казками про гасло* [19, с. 144]; *Було так тихо й спокійно, що Вовкулака запропонував скупатися* [19, с. 355] та ін.

Визначальні ознаки прислівника свідчать про взаємозумовленість між поділом на значеннєві розряди і синтаксичною роллю, тобто синтаксичні функції прислівників лежать в основі диференціації їх на значеннєві розряди.

Характеризуючи означальні прислівники у функції головного члена односкладного речення у сучасній українській літературній мові, К. Г. Городенська виділяє означальні прислівники, для яких функція головного члена односкладного речення єдина, й означальні прислівники, які уживаються у вторинній функції головного члена односкладного речення, зазначаючи про те, що «немало означальних прислівників може виконувати вторинну для них функцію основної частини прислівникового складеного головного члена односкладних речень, у яку їх транспонують дієслівні власне- і невласне-зв'язки» [9, с. 564 – 565]. Такі прислівники кваліфіковано **предикативними означальними прислівниками**, а з-поміж них виділено кілька семантичних груп, зокрема ті, що «переважно оцінюють зовнішній стан довкілля: *гарно, красиво, красно, ошатно, славно, розкішно, чудово, довершено, досконало, неперевершено, бездоганно, дивовижно, неймовірно...*», ті, що «характеризують стан довкілля або якогось обмеженого просторового об'єкта за певною ознакою: *тепло, холодно, прохолодно, зимно; тихо, шумно, галасливо; людно, безлюдно; темно, сонячно...*». Для цієї групи прислівників властива «функція головного члена односкладного речення єдина, а не вторинна» [9, с. 564]. Особливість другої групи означальних прислівників, на думку мовознавиці, полягає у тому, що вони функціонують «у вторинній функції головного члена односкладного речення», спеціалізованої на вираженні внутрішнього (емоційно-психічного, фізичного, фізіологічного, інтелектуального) стану істоти, переважно людини, ставлення до кого-, чого-небудь: *легко, весело, радісно, приємно, соромно, ніяково, страшно, спокусливо, важко, тяжко, моторошно, гірко, смішно, образливо прикро, дивно...* [9, с. 564 – 565].

Щодо структури головного члена у прислівникових односкладних реченнях, то як і інші лексико-граматичні класи прислівник може виступати компонентом як синтетичної, так й аналітичної структури. Характеризуючи функціонально-синтаксичні сфери означальних прислівників в українській літературній

мові, А. В. Висоцький з'ясував умови вживання якісно-означальних прислівників у ролі складеного присудка двоскладного речення та складеного головного члена односкладного речення [2, с. 33 – 34].

Деякі означальні прислівники можуть уживатися в ролі складеного головного члена односкладних речень, що передають зовнішній стан довкілля чи певного просторового об'єкта і фізичний стан людини, пор.: *Надворі холодно; У хаті холодно* [9, с. 565]. Зрідка якісно-означальні прислівники можуть виконувати і синтаксичну функцію підмета у «реченнях напівфразеологічної структури, що констатують незаперечність якоїсь ознаки, пор.: *Але пізно – воно і є пізно* (В. Шкляр); *Далеко і є далеко; Смачно і є смачно* [9, с. 565].

Отже, якісно-означальні прислівники можуть виконувати синтаксичні функції обставини (означення до дієслів), підмета, складеного присудка, головного члена односкладного речення.

Коли якісно-означальні прислівники виконують предикативну роль, тобто головного члена односкладного речення, вони переходять до значеннєвого розряду предикативних прислівників, оскільки «їх виділення в окремих розряд має незаперечну синтаксичну мотивацію» [16, с. 448].

Щодо обсягу предикативних прислівників, то мовознавці також висловлюють різні думки. М. Я. Плющ зазначає, що роль головного члена в односкладному реченні для предикативних прислівників є менш типовою [14, с. 288]. Це свідчить про те, що у сучасній українській мові односкладні речення, у яких головний член виражений предикативним прислівником, вживають нечасто, а тільки у тих комунікативних ситуаціях, які потребують такої конструкції.

І. К. Кучеренко предикативними вважає «лише ті прислівники, для яких роль присудка є першорядною». А прислівники, які виконують або здатні виконувати предикативну функцію, проте ця функція – не основна, додаткова, в основному є якісним означенням при дієсловах (опосередкованим означенням якості). Пор.: *Йому зробилось скучно* (Коц.). *Сумно старому Максиму в хаті* (М. В.) і *Скучно проходив час. Старий Максим сумно вів свою розповідь* [12, с. 396]. Протилежною є думка про те, що «основу ж предикативного функціонування аналізованого лексико-граматичного класу слів становлять так звані предикативні прислівники, або предикативи, які виступають синтаксичною базою формування і функціонування окремих типів односкладних речень, наприклад: *Було нам важко і було нам зле. І західно і східно* (Л. Костенко)» [16, с. 447].

Очевидним є те, до власне предикативних прислівників відносять невелику кількість мовних одиниць, для яких синтаксична функція головного члена односкладного речення є «першорядною», або «єдиною». Однак, зважаючи на транспозиційні процеси, за певної комунікативної ситуації, продиктованої контекстом чи задумом письменника, до розряду предикативних прислівників можуть переходити будь-які якісно-означальні прислівники з відповідною семантикою. Оскільки процес адвербіалізації якісних прикметників є активним, закономірно, що кількість предикативних прислівників не може бути сталою.

Зважаючи на вищесказане, а також з дидактичною метою поділяємо думку сучасних українських мовознавців про виділення серед значеннєвих розрядів прислівників (означальних, обставинних, модальних) ще й предикативних.

З-поміж них виділяємо лексеми *можна* (*не можна*), *повинно*, *потрібно*, *треба* (*не треба*), а також чисельну групу відприкметникового походження (*безлюдно*, *галасливо*, *шумно*, *видно*, *зоряно*, *прохолодно*, *сіро*, *сонячно*, *темно*, *тепло*, *холодно* та ін.).

Частина якісно-означальних прислівників, які у різних функціональних умовах можуть виконувати синтаксичну функцію обставини, характеризуючи дієслово, або займати позицію головного члена односкладного речення, переходячи до розряду предикативних прислівників, перебувають в омонімічних відношеннях, оскільки змінюють не тільки синтаксичну функцію, а й семантичні властивості. Наприклад:

– *Не варто*, – сказав Чорновус [19, с. 35];

Чи варто ризикувати життям, щоб убити десяток-другий більшовиків? [20, с. 187]; *І радісно було від того, що Вовкулака живий, і все ще не вірилося, що він так просто перехитрив «червінців»* [19, с. 137];

– *А Мудей твій нікому не дав себе осідлати*, – *радісно казала* до нього бабуся Дося, і сльози текли по її щоках [20, с. 381]; *«Ти он наступив коліном на бороду», – підказав йому сліпий Ілля й усміхнувся до неба, де радісно щебетали пташки, глузуючи з бідних бурлаків* [20, с. 45]; *Майже до середини березня вони осідали в землянках, і Досі там було б, може, й весело, але трішки незручно і страшно – не тому, що вона така пані, але... зрозумій мене, Вороне, я все-таки жінка...* [19, с. 20] та ін.

До предикативних прислівників належать також морфологічні одиниці відіменникового походження *жаль*, *жах*, *гріх*, *лихо*, *страх* та ін. Подібні іменники у певному контексті та із відповідною стилістичною метою зазнають синтаксичної транспозиції, вступають в омонімічні відношення, оскільки є засобом вираження суб'єкта (*Більший шмат шляху проїхали без особливих пригод, навіть біля Кодака відбулися легким переляком, коли десь недалеко в тумані повз них проскочило лихо* [20, с. 98]; *Кирик подумки його похвалив: сміх – рідний брат сили* [20, с. 148]), об'єкта, на який спрямовують певну дію суб'єкта (*Іноді під час перепочинку сліпий із кривим заводили цікаву балачку про життя і смерть, долю й долю, людське щастя і лихо, що ходять у парі й кожне чекає на свою слушну годину...* [20, с. 46]), обставини (*Цар Олексій Михайлович та бояри страх як стривожилися, бо добре знали Сіркові чесноти та здібності, як і його потаємні умисли* [20, с. 127]), а також головного члена безособового речення (*І хтозна, на добро чи на лихо, перед тим, як їм вирушати в дорогу, знов упав туман* [20, с. 97]); *Ім жаль було Сьомку* [20, с. 42];

– **Жаль**, – спокійно мовив царевич [20, с. 185] та ін.

Як головний член безособового речення (простий або складений), предикативні прислівники за певних контекстуальних умов найчастіше набувають категоріальної семантики:

– емоційного, психологічного стану людини, рідше інших істот (*байдуже, жаль, прикро, радо, слізно, сумно*), наприклад:

Болить душа за тебе, Україно, – Синів невдячних стільки маєш ти, Сліпих героїв чвар і суєти... Їм байдуже, що мати у руїнах [11, с. 29]; *Світ неначе бісові продався: Байдуже йому, де правда є* [11, с. 29];

– *Мені прикро*, – сказав Сірко, – але так повернула фортуна [19, с. 253]

Як жаль, що Семен Горобець, примочований до дуби, не бачив понад юрбою однієї людини, чия присутність тут, напевно, додала б йому гонору [19, с. 266]; Вони отримали б усе, що їм треба, з доважком – від грошового жалування до найдорожчих сукоп, і, хочуть козаки чи не хочуть, їм би прислали навіть чайки й сипоші, бо для такої раті, як Військо Запорозьке, цареві нічого **не шкода** [19, с. 192];

Але самому йому було зовсім не смішно, і з розпачу він завив по-вовчому... [19, с. 148];

– *Не пропаде*, – мовив Сірко. – *Мені іншого жаль* [19, с. 294];

Радо. Слізно. ... Сумно. ... Так бентежно-лоскїтливо ... [11, с. 49];

– фізичного стану людини, рідше інших істот (*бадьоро, боляче, душно, гучно, різко, смачно, терпко*), наприклад:

Нїжно. Голосисто. Терпко. Так бентежно-лоскїтливо, **Нерозгадано-жїночно**... [11, с. 49];

– стану природи (*березнево, вітряно, зимно, світло, сніжно, сонячно, рано, пізно* та ін.). Наприклад:

Зимно. Сніжно. Синьо. Березнево. Пролїсково. Рано. Пізно. Всміхнено, промінно знову.

Струнно. Невимовно. Вербно. Брунькоцвітно. Незабутньо колісково [11, с. 49];

– стану навколишнього середовища (*безлюдно, брудно, затишно, просторо, темно, тихо, тісно, чисто, ясно* та ін.), наприклад: *Тут було зовсім безлюдно, Лук'ян навіть пошкодував, що ніхто не побачить, як він спритно висаджує на коня такого величезного човна самотужки, як потім сідає у нього, тримаючи рівновагу* [19, с. 114]; *У курені стало тихо. Дуже тихо* [19, с. 51]; *В солодкім ювілейнім гулі Гіпербол, од і нагород Нехай постануть дні минулі, де серцю тісно від щедрот* [11, с. 24]; *Так вони якийсь час дивилися один на одного, хоч у курені було зовсім темно* [20, с. 181]; *Чадуєв відповів, що тоді було темно, і він бачив лише силует самозванця, який погрожував послам шаблею* [20, с. 227]; *Добри вечір із Тхорикам теж околяса підступилися ближче, дістали свою пайку раз і вдруге, й на душі попустило, там стало так тепло і світло, наче хтось запалив по свічечці у грудях Тхорика й Добри вечора* [20, с. 105] та ін.;

– доцільності, зумовленості, необхідності певної дії чи стану, наприклад:

– *А чим це можна довести?* – спитав суддя Білий і враз подумав, що за таке запитання **можна позбутися** голови, якщо царевич виявиться правдивим [20, с. 19]; *Чи можна вгадувати чужі думки?* [20, с. 56]; *А якщо можна перенестися в минуле думкою, то чому не можна потрапити туди навсправжки?* [20, с. 56];

– **Треба потрусити ці лукаві душі та витіпати з них усю правду!** [20, с. 24];

– **Треба взяти їх за барки, насеру їхній матері!** [20, с. 24]; *Нехай люди в це вірять, не треба їх розчаровувати, бо легенди завжди цікавіші за те, як воно є насправді. Але ми з вами зможемо дуже багато* [20, с. 62] та ін.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, виділення у сучасній українській літературній мові предикативних прислівників в окремий значеннєвий розряд продиктовано синтаксичною функцією головного члена односкладного речення присудкового типу (простого або складеного).

У ролі головного члена односкладного речення предикативні прислівники, відтворюють певний стан людини (емоційний, психологічний, фізичний та ін.) і стан навколишнього середовища, а також вказують на доцільність, зумовленість, необхідність певної дії чи стану. Крім того, транспозиція якісно-означальних прислівників, іменникових словоформ у предикативні прислівники зумовлена контекстуальними умовами, комунікативними настановами тексту, творчим задумом письменника тощо.

Частина предикативних прислівників пов'язані омонімічними відношеннями із якісно-означальними прислівниками та відповідними іменниками.

Представлена розвідка не вичерпує усіх проблем, що стосуються предикативних прислівників у сучасній українській літературній мові.

Подальше вивчення предикативних прислівників дозволить поглибити та розширити їхні семантичні, граматичні і функціональні ознаки і властивості.

Література

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія: Підручник. К. : Либідь, 1993. 336 с.
2. Висоцький Анатолій Функціонально-синтаксичні сфери означальних прислівників в українській літературній мові // Українська мова. 2013. № 2. С. 29 – 37.

3. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. К. : Наук. думка, 1992. 222 с.
4. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови / Іван Вихованець, Катерина Городенська. К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
5. Вихованець І. Р. Частина мови в семантико-граматичному аспекті. К. : Наукова думка, 1988. 256 с.
6. Годз О. В. Синтаксична структура прислівникових речень в українській літературній мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Годз. 2013. 18 с.
7. Городенська К. Транспозитори синтаксичної сфери : порівняльна характеристика // Українська мова. 2017. № 3 (63). С. 3 – 14.
8. Горпинич В. О. Морфологія української мови : Підручник для студентів вищих навчальних закладів. К. : ВЦ «Академія», 2004. 336 с.
9. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія / автори: І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, А. П. Загнітко, С. О. Соколова / за ред. К. Г. Городенської. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.
10. Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Ч. 1. К. : «Вища школа», 1972. 402 с.
11. Калашник В. С. Бентежне надвечір'я : лірика, поетичні переклади / Передмова В. Борового. Х. : Майдан, 2004. 120 с.
12. Кучеренко І. К. Теоретичні питання граматики української мови : Морфологія. Видання друге, уточнене й доповнене. : Вінниця ; «Поділля-2000», 2003. 464 с.
13. Курс сучасної української літературної мови / за ред. Л. А. Булаховського. К. : Рад. школа, 1951. Т.1. 519 с.
14. Плющ М. Я. Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Підручник. 2-е видання, доповнене. К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. 328с.
15. Сучасна українська літературна мова: Морфологія: підручник / Л. А. Алексієнко, О. М. Зубань, І. В. Козленко ; за заг. ред. А. К. Мойсієнка; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К. : Знання, 2013. 524 с.
16. Сучасна українська літературна мова: Підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін. ; за ред. А. П. Грищенко. 2-ге вид., перероб. і допов. К., 1997. 493 с.
17. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / За заг. ред. І. К. Білодіда. К. : Наукова думка, 1969. 582 с.
18. Чапля І. К. Прислівники в українській мові. К. : Вид-во Харківського університету, 1960. 124 с.
19. Шкляр В. М. Залишенець. Чорний Ворон [Текст]. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2011. 384 с.
20. Шкляр В. Характерник : роман / Василь Шкляр. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 304 с.

References

1. Bezpoiasko O. K., Horodenska K. H., Rusanivskiy V. M. Hramatyka ukrainkoï moyvy. Morfolohiia: Pidruchnyk. K. : Lybid, 1993. 336 s.
2. Vysotskyi Anatolii Funktsionalno-syntaksychni sfery oznachalnykh pryslivnykiv v ukrainkii literaturnii moyi // Ukrainka mova. 2013. № 2. S. 29 – 37.
3. Vykhoanets I. R. Narysy z funktsionalnoho syntaksysu ukrainkoï moyvy / I. R. Vykhoanets. K. : Nauk. dumka, 1992. 222 s.
4. Vykhoanets I. Teoretychna morfolohiia ukrainkoï moyvy / Ivan Vykhoanets, Kateryna Horodenska. K. : Univ. vyd-vo «Pulsary», 2004. 400 s.
5. Vykhoanets I. R. Chastyny moyvy v semantyko-hramatychnomu aspekti. K. : Naukova dumka, 1988. 256 s.
6. Hodz O. V. Syntaksychna struktura pryslivnykovykh rechen v ukrainkii literaturnii moyi : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / O. V. Hodz. 2013. 18 s.
7. Horodenska K. Transpozitory syntaksychnoi sfery : porivnialna kharakterystyka // Ukrainka mova. 2017. № 3 (63). S. 3 – 14.
8. Horpunych V. O. Morfolohiia ukrainkoï moyvy : Pidruchnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv. K. : VTs «Akademiiia», 2004. 336 s.
9. Hramatyka suchasnoi ukrainkoï literaturnoi moyvy. Morfolohiia / avtory: I. R. Vykhoanets, K. H. Horodenska, A. P. Zahnitko, S. O. Sokolova / za red. K. H. Horodenskoï. K. : Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, 2017. 752 s.
10. Zhovtobriukh M. A., Kulyk B. M. Kurs suchasnoi ukrainkoï literaturnoi moyvy. Ch. 1. K. : «Vyshcha shkola», 1972. 402 s.
11. Kalashnyk V. S. Bentezhne nadvechiria : liryka, poetychni perekłady / Peredmova V. Borovoho. Kh. : Maidan, 2004. 120 s.
12. Kucherenko I. K. Teoretychni pytannia hramatyky ukrainkoï moyvy : Morfolohiia. Vydannia druhe, utochnene y dopovnene. : Vinnytsia ; «Podillia-2000», 2003. 464 s.
13. Kurs suchasnoi ukrainkoï literaturnoi moyvy / za red. L. A. Bulakhovskoho. K. : Rad. shkola, 1951. T.1. 519 s.
14. Pliushch M. Ya. Hramatyka ukrainkoï moyvy. Morfemika. Slovtvir. Morfolohiia. Pidruchnyk. 2-e vydannia, dopovnene. K.: Vydavnychiy Dim «Slovo», 2010. 328s.
15. Suchasna ukrainska literaturna mova: Morfolohiia: pidruchnyk / L. A. Aleksiienko, O. M. Zuban, I. V. Kozlenko ; za zah. red. A. K. Moisiienka; Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. K. : Znannia, 2013. 524 s.
16. Suchasna ukrainska literaturna mova: Pidruchnyk / A. P. Hryshchenko, L. I. Matsko, M. Ya. Pliushch ta in. ; za red. A. P. Hryshchenka. 2-he vyd., pererob. i dopov. K., 1997. 493 s.
17. Suchasna ukrainska literaturna mova. Morfolohiia / Za zah. red. I. K. Bilodida. K. : Naukova dumka, 1969. 582 s.
18. Chaplia I. K. Pryslyvnyky v ukrainkii moyi. K. : Vyd-vo Kharkivskoho universytetu, 1960. 124 s.
19. Shkliar V. M. Zalyshenets. Chorni Voron [Tekst]. Kharkiv : Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia», 2011. 384 s.
20. Shkliar V. Kharakternyk : roman / Vasyl Shkliar. Kharkiv : Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia», 2019. 304 s.